

УДК 930.25(477.73)"1970/1990"

Владислав ДОВБНЯ,

аспірант Навчально-наукового педагогічного інституту імені
В. О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, науковий керівник: Рижева Н. О.
д.іст.н., професорка

ДЕРЖАВНИЙ ОБЛІК ПОСЕЛЕНЬ БРОНЗОВОЇ ДОБИ В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ (70-90 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

***Анотація.** В статті висвітлено пам'яткоохоронні процеси на території Миколаївщини, які стосувались інвентаризації та взяття на облік поселень епохи бронзи, що розташовувались на теренах регіону. Визначено, що подібні об'єкти становлять значну кількість серед загального переліку археологічних пам'яток області. Акцентовано увагу на правових засадах аналізованої діяльності, практичних заходах з виявлення й обстеження поселень та підготовки відповідних розпорядчих рішень.*

***Ключові слова:** Миколаївщина, доба бронзи, археологічна спадщина, пам'яткоохоронна діяльність, пам'ятка археології, поселення*

Миколаївська область знаходиться в зручному географічному положенні, на перетині гідрологічних артерій Північного Причорномор'я. Територія регіону з давніх часів приваблювала людські спільноти. Перші свідчення людської життєдіяльності датуються XVIII ст. до н.е., і з того часу людина постійно мешкала на цих землях [1].

Пам'ятники епохи бронзи займають важливе місце у вивченні стародавньої історії краю. Це, в першу чергу, кургани і поховання описуваного періоду, що знаходяться в них, а також поселення та городища. І якщо поховання в курганах ямної, катакомбної, зрубної та інших культур бронзової епохи вивчені досить добре, то серед десятків поселень цього періоду досліджені більшою чи меншою мірою лише одиниці [2].

Для проведення обстежень та досліджень об'єктів археології на території Миколаївської області Інститут археології Академії Наук УРСР з 1960-х років організував експедиції – Південнобузьку та Інгульську (з 1980 року – Миколаївську комплексну) [1,3]. Поряд із проведенням експедицій здійснювалася робота з постановки пам'яток на державний облік. Цей процес відбувався в рамках актуальної для другої половини ХХ століття правової дійсності та відповідно до нормативної реальності, яка визначала діяльність у сфері охорони культурної спадщини. Зокрема, окрім власне Конституцій СРСР та УРСР одним з основних документів, який регулював пам'яткоохоронну галузь, був Закон Української РСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» (введений в дію постановою ВР УРСР № 3601-09 від 13 липня 1978 року). Він ґрунтувався на загальносоюзному законодавстві, зокрема на Законі СРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» від 29 жовтня 1976 року [4].

Взяття на державний облік об'єктів культурної спадщини на території Миколаївської області почалось в 1960-х роках. А першим документом щодо обліку археологічних пам'яток було рішення виконавчого комітету Миколаївської обласної ради депутатів трудящих від 2 липня 1971 року «Про взяття під державну охорону пам'ятників археології, історії та мистецтва та віднесення окремих з них до загальносоюзного, республіканського і місцевого значення [5].

Відповідно до цього рішення на державний облік було взято поселення епохи бронзи в Авдотіївці (Ковалівці) в Миколаївському районі, з пропозицією до Ради міністрів УРСР щодо визначення цього поселення як пам'ятки археології республіканського значення. До того ж, за категорією пам'яток місцевого значення було визначено 1 поселення на території Арбузинського району, 2 - в Баштанському, 4 – в Березанському, 3 – Березнегуватському, 1 – в Вознесенському, 1 – в Доманівському, 1 – в Жовтневому, 1 в Кривоозерському, 3 в Миколаївському, 1 – в Новобузькому, та 3 – в Новоодеському районах. Визначені в рішенні датування об'єктів

вказує на належність поселень до доби середньої та пізньої (фінальної) бронзи (II-I тис. до н.е.). Звертаючи увагу на дату виявлення можна зробити висновок, що більшість поселень, які були взяті на підлягали обліку, виявлені Бузькою археологічною експедицією в 1931-1932 рр., та Скіфською степовою експедицією у 1950-1960 рр. [5].

В 1978 році, відповідно до рішення виконавчого комітету Миколаївської обласної ради народних депутатів «О государственной охране памятников истории и культуры» (№ 370 від 20 липня 1978 року) на державний облік було взято 101 об'єкт археології. З них майже половину – 49 – становили саме поселення періоду бронзи. Найбільша кількість взятих об'єктів розташовувалась в Снігурівському районі – 11, в Жовтневому – 9, в Миколаївському – 7. 4 об'єкти знаходились на території Новоодеського, 3 – Очаківського районів. В Березанському, Березнегуватському, Веселинівському, Вознесенському, Єланецькому, Казанківському районах взято на облік по 2 об'єкти. В Первомайському районі обліку підлягало одне поселення бронзової доби. На території обласного центру розташовувалось 5 таких об'єктів, які отримали статус пам'ятки археології місцевого значення, в тому числі – відоме нині городище «Дикий Сад» (в рішенні – «поселення епохи пізньої бронзи», порядковий номер №589) [6].

В 80-х роках XX століття робота з інвентаризації та обліку пам'яток археології продовжилась. В першу чергу, виявлення та обстеження археологічних об'єктів були викликані необхідністю здійснення рятувних та охоронних заходів відносно археологічних об'єктів у зв'язку з проведенням масштабних земельних робіт та великих капітальних будівництв на території області. Також, активізації розвідок з дослідження пам'яток археології регіону, в тому числі – поселень доби бронзи, сприяла підготовка до видання енциклопедії «Звід пам'яток історії та культури УРСР» [7].

За результатами проведених вишукувань було доповнено перелік об'єктів, які підлягали державному обліку. Рішенням виконавчого комітету Миколаївської обласної ради народних депутатів від 23 липня 1985 року №

334 «О государственной охране памятников истории и культуры» статус пам'яток місцевого значення отримало 27 поселень бронзової доби: 7 – в Снігурівському, 6 – в Миколаївському, 4 – в Новоодеському та Березанському, 2 – в Баштанському, 1 – в Арбузинському, Єланецькому, Первомайському районах. Також два таких поселення розташовувались на території м. Миколаїв. Переважна більшість з них були виявлені в результаті розвідок, які проводилися в 1974-1976 років [8].

Одним з важливих результатів пам'яткоохоронної діяльності експедицій з розвідки, інвентаризації та опису об'єктів в 1980 – 1987 роках стала підготовка та видання рішення виконавчого комітету Миколаївської обласної ради народних депутатів від 9 липня 1988 року № 216, відповідно до якого на державний облік було взято 1409 пам'яток археології, з них 25 – поселення доби середньої та пізньої (фінальної) бронзи [9].

Після відновлення незалежності України масштабне інфраструктурне будівництво, зокрема зведення зрошувальних систем, яке активно здійснювалося протягом попередніх двох десятиліть, поступово припинилося. Фінансування археологічних досліджень значно скоротилося, що спричинило зменшення обсягів розкопок. Це, в свою чергу, також вплинуло на процеси з обліку і інвентаризації об'єктів археологічної спадщини.

В 1999 році Миколаївською обласною державною адміністрацією були підготовані документи щодо доповнення переліку пам'яток місцевого значення, що знаходилися на території Миколаївської області. Пропозиції по занесенню об'єктів були надані виконавчими комітетами органів місцевого самоврядування (зокрема Миколаївської міської ради), районними адміністраціями та державною інспекцією по охороні пам'яток культури в Миколаївській області. Так, відповідно до розпорядження голови облдержадміністрації від 8 вересня 1999 року «Про державний облік і охорону пам'яток історії і культури» статус пам'ятки місцевого значення

набуло 20 археологічних об'єктів, які розташовувалися виключно в місті Миколаєві, з них – 10 поселень бронзової доби [10].

Таким чином, протягом 1970-1990-х років, за результатами археологічних досліджень, які проводилися на території регіону, вдалося виявити 132 поселення епохи бронзи, з них 131 об'єкт було взято на державний облік як пам'ятки археології місцевого значення, 1 – запропоновано надати статус пам'ятки археології національного значення. Дослідження обліку археологічних об'єктів у означений період є важливим не лише для розуміння історичних процесів, а й для визначення подальших перспектив охорони культурної спадщини в регіоні.

Список використаних джерел

1. Археологічні дослідження, проведені на території України протягом 80-х років державними органами охорони пам'яток та музеями республіки: Тематичний збірник наукових праць / За ред: Н.Г. Ковтанюк. Київ: Національний музей Історії України. 1992. 156 с.

2. Шарафутдинова И. Н. Степное Поднепровье в эпоху поздней бронзы. // К., 1982, 160С.; Березанская С. С., Отрощенко В. В., Чередниченко Н. Н., Шарафутдинова И. Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. // К., 1986, 168 С.; Черняков И. Т. Северо-Западное Причерноморье во второй половине II тыс. до н.э. // К., 1985, 172 с.

3. Фонд Наукового архіву Інституту археології НАН України № 1986/18. Шапошникова О.Г., Балущкин А.М., Гребенников Ю.С., Елисеев В.Ф., Довженко Н.Д., Ключенцев В.М., Солтис О.Б., Фоменко В.М., Чмыхов М.А. Отчет о работе Николаевской новоостроечной экспедиции в 1986 г.

4. Закон Української РСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури». Відомості Верховної Ради. 13.07.1978. № 3600-09. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3600-09#Text> (дата звернення – 28.03.2025)

5. Державний архів Миколаївської області, Ф. Р-992, оп. 12, спр. 881. Рішення виконкому Миколаївської обласної ради народних депутатів від 2 липня 1971 року № 357 «Про взяття під державну охорону пам'ятників археології, історії і мистецтва та віднесення окремих з них до загальносоюзного, республіканського і місцевого значення». арк. 2-56.

6. Державний архів Миколаївської області, Ф. Р-992, оп. 12, спр. 2381. Решение исполнительного комитета Николаевского областного совета народных депутатов от 20 июля 1978 года № 370 «О государственной охране памятников истории и культуры». арк. 12-82.

7. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / за ред. С.І. Кота. Київ: Інститут історії України. 2015. 486 с.

8. Державний архів Миколаївської області, Ф. Р-992, оп. 12, спр. 4043. Решение исполнительного комитета Николаевского областного совета народных депутатов от 23 июля 1985 года № 334 «О государственной охране памятников истории и культуры». арк. 75-92

9. Державний архів Миколаївської області, Ф. Р-992, оп. 12, спр. 4552. Решение исполнительного комитета Николаевского областного совета народных депутатов от 9 августа 1988 года № 216 «О государственной охране памятников истории и культуры». арк. 38 – 133.

10. Державний архів Миколаївської області, Ф. Р-992, оп. 12, спр. 4552. Розпорядження голови Миколаївської облдержадміністрації від 8 вересня 1999 рок «Про державний облік і охорону пам'яток історії і культури» арк. 12-82.